

Мукачівський державний університет
Факультет туризму і готельно-ресторанного бізнесу
Кафедра туризму і географії

Дипломна робота магістра

на тему:

**Загальні тенденції та перспективи розвитку трансрегіонального
співробітництва Закарпатської області в галузі туризму**

Виконав: студент 2 курсу, групи Т-2 (м)
спеціальності 242 «Туризм»

Попович М.М.

(прізвище та ініціали)

Керівник: проф., д.ф. н. Шандор Ф.Ф.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: проф., д.е.н. Черничко Т.В.

Мукачево – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО ТА ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	7
1.1 Науково-теоретичні підходи дослідження трансрегіонального співробітництва.....	7
1.2. Основні форми транскордонного співробітництва в галузі туризму та їх характеристика.....	10
1.3. Організаційно-правове забезпечення міжрегіональної співпраці України.....	13
1.4. Роль транскордонного співробітництва у регіональному розвитку та інтеграційних процесах.....	22
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ У РОЗРІЗІ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ.....	29
2.1. Розвиток транскордонного співробітництва в межах Карпатського єврорегіону.....	29
2.2. Аналіз стану реалізації спільних транскордонних проектів.....	36
2.3. Туристичне співробітництво – важлива частина транскордонних відносин Закарпатської області.....	47
РОЗДІЛ 3 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ.....	64
3.1. Тенденції транскордонної співпраці в контексті регіональних стратегій розвитку.....	64
3.2. Потенціал активізації транскордонного співробітництва в сфері туризму.....	72
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ.....	101

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Тема транскордонного співробітництва Закарпатської області з граничними областями ЄС в галузі туризму є актуальною, оскільки таке співробітництво дає можливість налагодити й зміцнити туристичні, економічні, транскордонні зв'язки із країнами-сусідами. Основною характеристикою єврорегіонального співробітництва є вищий ступінь інституціоналізації структур співробітництва, тобто у взаємодії беруть участь інституціоналізовані форми транскордонного співробітництва. Також те, що співробітництво здійснюється з метою інтеграції в європейське суспільство та утвердження основних європейських цінностей. Окрім єврорегіонів існують й інші форми транскордонного співробітництва, із впровадженням яких удосконалюється механізм забезпечення конкурентоспроможності прикордонних територій, усуваються проблеми транскордонної співпраці, розширюються можливості та змінюються пріоритети єврорегіонального співробітництва.

Наявність значних туристично-рекреаційних ресурсів на території Карпатського Єврорегіону забезпечує нарощування потенціалу відпочинкової індустрії в державах-сусідах: Україні, Угорщині, Словаччині, Польщі, Румунії. Це дає всі підстави для спільного використання учасниками ринку туристичних послуг прикордонних регіонів цих країн наявного туристично-рекреаційного потенціалу з метою отримання синергетичних ефектів у межах транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Україною та ЄС. Це є особливо актуальним для Закарпаття, розташування якого на кордонах з чотирма зазначеними країнами визначає важливість для регіону розвитку транскордонного співробітництва з прилеглими територіями суміжних країн, а для України – використання потенціалу краю як природного моста між Східною та Центральною Європою.

Завдяки транскордонній співпраці країн, суттєво інтенсифікуються фінансові, матеріальні та людські потоки. Крім того значно слабшає бар'єрна

функція державних кордонів. Окреслені ефекти синтезують утворення мереж взаємодії суб'єктів сусідніх прикордонних регіонів (формальні та неформальні мережі). Горизонтальні зв'язки формують базис для створення нових просторових форм інтеграції – єврорегіонів, коридорів розвитку, технопарків, туристичних кластерів, формуючи можливість максимального підвищення ефективності використання ресурсів (як за рахунок узгодження стратегічних напрямів розвитку окремих регіонів, так і за допомогою створення спільної стратегії дій).

В межах суміжних прикордонних регіонів поглиблюється взаємодія в економічній, соціальній, науково-технічній, культурноосвітній, екологічній та інших сферах для вирішення спільних та ідентичних проблем, а також розробляються та втілюються механізми підвищення конкурентоспроможності цих територій. Саме спільні узгоджені дії суб'єктів транскордонного співробітництва в межах їх повноважень, які перебувають під юрисдикцією двох і більше договірних сторін, дозволяють виявити, одержати та нарощувати позитивний синергетичний ефект для прискорення соціально-економічного розвитку периферійних прикордонних регіонів.

Не викликає сумніву, те, що транскордонне співробітництво важливий стратегічний напрямок розвитку прикордонних регіонів. Як явище воно створює додаткові можливості вирішення проблемних питань щодо умов життєдіяльності прикордонних регіонів та інтенсифікації інтеграційних процесів у регіональному вимірі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неабияка увага методологічному апарату дослідження транскордонного співробітництва приділена у роботах Н.А.Мікули, О.С.Передрія, Ю.М.Пахомова, С.І.Устича, І.В.Артьомова, Н.Носи, М.М. Товта, М.А. Лендела, П.Ю. Студеняка, А.В.Балян, Ю.В.Височанського, Є.Б.Кіш, І.І. Устича та інших.

Тема дослідження транскордонного співробітництва, активізації транскордонних контактів, розвитку туризму як невід'ємної складової транскордонного співробітництва стали предметом дослідження багатьох

науковців. Зокрема, велику увагу у своїх дослідженнях цьому напрямку приділяли І. Артёмов, Є. Кіш, Н. Мікула, І. Студенніков, С. Устич, Ф. Шандор. Питання транскордонного туризму в Україні розглядали Біль М. (сучасний стан та основні напрямки розвитку транскордонного співробітництва регіонів України в галузі туризму), Василюха Н.В. (дослідження ринку туристичних послуг у контексті транскордонного співробітництва), Зеленко О. (роль єврорегіонів у розвитку туристичної індустрії України), Мікула Н. та Толкованов В. (дослідження процесів транскордонної співпраці в Україні).

Метою даного дослідження є вивчення базових тенденцій та перспектив транскордонного співробітництва, як невід'ємної складової регіональної політики Закарпаття. Це передбачає визначення концептів та особливостей транскордонного співробітництва Закарпатської області в галузі туризму, аналіз стану та основних напрямків діяльності.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Окреслення науково-теоретичних підходів, щодо дослідження міжрегіонального та транскордонного співробітництва.
2. Характеристика основних форм транскордонного співробітництва в галузі туризму та їх характеристика.
3. Дослідження організаційно-правового забезпечення міжрегіональної співпраці в Україні.
4. Вивчення особливостей розвитку транскордонного співробітництва в межах Карпатського єврорегіону.
5. Аналіз стану реалізації проектів транскордонного співробітництва з західними прикордонними країнами.
6. Вивчення особливостей туристичного співробітництва, як складової транскордонних відносин Закарпатської області.
7. Аналіз тенденцій транскордонної співпраці в контексті регіональних стратегій розвитку.

8. Вивчення потенціалу активізації транскордонного співробітництва.

Предметом дослідження є особливості розвитку трансрегіонального співробітництва в галузі туризму.

Об'єктом дослідження є тенденції та перспективи розвитку трансрегіонального співробітництва Закарпатської області в галузі туризму.

Методологічна база дослідження. Під час дослідження використано системний аналіз, що дозволив окреслити науково-теоретичі підходи до дослідження трансрегіонального співробітництва. Крім системного аналізу використано історичний аналіз та синтез, що дозволив сформулювати описи основних форм транскордонного співробітництва в галузі туризму та їх характеристику. Допоміжними методами дослідження є аналіз тенденцій та структурне моделювання динамічних та статичних процесів.

Практична цінність дослідження. Отримані результати можуть бути використані при формуванні стратегії розвитку співробітництва Закарпатської області з прикордонними країнами.

Структура роботи та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Розширення участі в європейському регіональному співробітництві та розвиток двосторонніх міждержавних відносин є одним із головних напрямів зовнішньої політики України. Важливим завданням є розкриття потенціалу транскордонного співробітництва і підвищення ефективності функціонування єврорегіонів. Транскордонне співробітництво – спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством.

Визначення специфіки туристичної діяльності на регіональному рівні для транскордонних територій є актуальним і значимим для подальшого розвитку демократії, для закріплення політичної стабільності, визначення пріоритетних напрямків економічного розвитку країни та майбутнього вступу України до ЄС. Усе це забезпечить створення високого прибутку від туристичної діяльності, яка в свою чергу задовольнить потреби внутрішнього та міжнародного попиту, з урахуванням природно-кліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу транскордонних територій та країни в цілому, її національних особливостей та створить умови для удосконалення територіальної організації господарства України та покращення соціально-культурних показників рівня життя населення.

Туризм на регіональному транскордонному рівні може бути визначений як сукупність відносин та єдність явищ, що супроводжують людину (туриста) при взаємодії її з працівниками кордонів (прикордонниками, митниками), з підприємцями, органами місцевої влади та місцевим населенням в процесі туристичної діяльності. Туристична

діяльність на регіональному транскордонному рівні – діяльність з надання різноманітних туристич-них послуг.

Наявність значних туристично-рекреаційних ресурсів на території Карпатського Єврорегіону забезпечує нарощування потенціалу відпочинкової індустрії в державах-сусідах: Україні, Угорщині, Словаччині, Польщі, Румунії. Це дає всі підстави для спільного використання учасниками ринку туристичних послуг прикордонних регіонів цих країн наявного туристично-рекреаційного потенціалу з метою отримання синергетичних ефектів у межах транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Україною та ЄС. Це є особливо актуальним для Закарпаття, розташування якого на кордонах з чотирма зазначеними країнами визначає важливість для регіону розвитку транскордонного співробітництва з прилеглими територіями суміжних країн, а для України – використання потенціалу краю як природного моста між Східною та Центральною Європою. Після приєднання у 2004 р. центральноєвропейських країн до ЄС Україна може формувати політику сприяння транскордонному співробітництву (ТКС) не лише з кожною з них або з відповідними регіональними, але й безпосередньо з керівними європейськими структурами. В свою чергу, з кожним західним сусідом, зокрема з прикордонними адміністративно-територіальними одиницями, органи влади України можуть погоджувати і здійснювати спільні кроки в структурах ЄС, зокрема, з метою реалізації спільних транскордонних проектів. Таким чином, співпраця між прикордонними адміністративно-територіальними одиницями виконує також роль інструменту європейської інтеграції України, зокрема її регіонального виміру.

За роки незалежності України Закарпатська область нагромадила багатий досвід ТКС: виступила ініціатором створення у 1993 р. Карпатського Єврорегіону; є активним учасником у Програмах сусідства; здійснює дослідження і розвиток транскордонного та міжрегіонального співробітництва; активізує свою діяльність у впровадженні стратегічно важливих проектів транскордонного співробітництва; є важливою

територією щодо впровадження інноваційних програм та проектів ЄС. Закарпатська область виступає одним із найбільш активних учасників транскордонного співробітництва в Україні. Вона багато років поспіль бере участь у реалізації усіх програм сусідства, які діють на східному кордоні ЄС: TACIS, INTERREG, FARE, CADSES, ENPI. Як результат, існує ціла низка успішних проектів, реалізованих в області за фінансової підтримки ЄС, зокрема, проект соціально-медичної реабілітації дітей в дитячій обласній лікарні; проект розвитку мережі очистки стічних вод «Чиста Вода»; проекти будівництва протипаводкових об'єктів та управління паводками у басейнах річок області; проект розвитку малого і середнього бізнесу; проведення капітального ремонту під'їзних шляхів до пунктів пропуску на українсько-угорському кордоні; заснування низки туристично-інформаційних центрів; побудова вантажного терміналу у пункті пропуску Ужгород, що дало можливість збільшити потік вантажного автотранспорту з 150 до 500 од. на добу; проведення реконструкції пункту пропуску «Чоп – Загонь» на кордоні з Угорщиною тощо.

На сьогодні туризм виступає активним чинником активізації міжнародного співробітництва. Однак без важелів державного втручання, тобто регулювання туристичної галузі, успішний вихід України на зовнішні ринки туристичних послуг неможливий. Державі необхідно досягати високого рейтингу в розвитку цієї галузі. Мається на увазі не лише величезний потенціал акумуляції фінансових ресурсів, а й міжнародний авторитет і сфера впливу в глобальному середовищі. Для досягнення такого результату Україні необхідна ефективно розроблена стратегія «завоювання» світового туристичного ринку. При її розробці необхідно враховувати той факт, що найкращі умови розвитку туристичних послуг уже сформовані й досконалі в розвинутих державах, а це, в свою чергу, сприяє розвитку жорсткої конкуренції на цьому ринку.

Серед основних проблем подальшого розвитку ТКС за участю Закарпаття: недостатнє інституційно-правове забезпечення системи

транскордонного співробітництва українських регіонів; надмірна централізація ЗЕД, обмеження, які не дають можливості місцевим органам самоврядування здійснювати необхідний обсяг міжнародних економічних зв'язків; низька якість обслуговування прикордонного руху через невідповідність проектної пропускну здатності міжнародних автомобільних пунктів пропуску фактичним показникам та їх перевантаженість; недостатній інвестиційний клімат прикордонних регіонів України; неефективне використання грантів; занадто обмежена і слабо розвинута транскордонна інфраструктура, що є основним ускладненням у торгівлі з Україною, та ін. Поряд з економічними і юридичними бар'єрами ТКС важливе значення мають суспільні бар'єри, зокрема негативний історичний досвід, брак психологічної готовності підприємців до бізнесового співробітництва, ментальні різниці, мовні бар'єри, відсутність регіональної транскордонної свідомості, страх втратити самобутність, очікування населення стосовно практичних результатів ТКС часто не виправдовуються. Усунення цих бар'єрів – першочергове завдання, на рівні як держави, так і місцевому.

Перспективи розвитку транскордонного співробітництва за участю Закарпаття викладено у «Стратегії розвитку Закарпатської області на період до 2020 рр.». Роль ТКС у цьому документі розглядається стратегічною і постійно зміцнюваною та вдосконалюваною платформою для економічного, культурного та духовного розвитку Закарпаття і його громад. Більше того, якщо у Регіональній стратегії до 2015 р. ТКС було виділено в окрему стратегічну ціль «Поглиблення транскордонної та євро регіональної співпраці», то в Стратегії Закарпаття-2020 підкреслюється, що ТКС як один із важливих інструментів регіонального розвитку доцільно поширити на реалізацію усіх без винятку стратегічних і операційних цілей та завдань. Таким чином, нова регіональна стратегічна роль ТКС буде обумовлена ще й сучасними європейськими підходами до взаємодії прикордонних територій з визначенням пріоритетів фінансової підтримки ТКС щодо таких аспектів взаємодії, як: економіка; суспільство і соціальна сфера; екологія та сталий

розвиток; організаційні та адміністративні механізми співпраці. І це саме ті аспекти, на розв'язання проблем яких нині в регіонах України і спрямовані Стратегії їх регіонального розвитку.

Ефективним інструментом у розв'язанні економічних та політичних проблем прикордонних регіонів суміжних країн вбачається створення туристичних кластерів. Впровадження кластерного підходу вважається в Європі одним із ефективних засобів забезпечення конкурентоспроможності національної та регіональної економіки. Реалізація загальноєвропейських засад просторового розвитку, розширення ЄС до кордонів України, активізація транскордонного співробітництва та реалізація Державної стратегії регіонального розвитку України.

Перспективною нам вбачається подальша розробка теми створення і розвитку туристичних кластерів за участі Закарпаття і сусідніх регіонів.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>